

הדין לחובה.

בית דין שקול, של מספר זוגי, כי אם יתחלקו למחצה, יהיו מספר המחייבין כמספר המזכין, ולא תהיה הטייה לטובה על פי דיין אחד. (73) **לכן מוסיפין עליהם**, על העשרים ושנים, עוד דיין אחד, **הרי כאן עשרים ושלושה**.

אחרי שביארנו דין סנהדרין קטנה שמושיבין בכל עיר ועיר, (74) מבארת המשנה איזה גודל עיר ראוייה למנות לה סנהדרין.

ובמה יהא בעיר אנשים, ותהא העיר ראוייה למנות לה סנהדרין? — **מאה ועשרים בני העיר**. (75)

רבי נחמיה אומר: ממנים סנהדרין רק בעיר שיש בה לפחות **מאתים ושלושים** תושבי העיר. והטעם הוא, **כנגד שרי עשרות** שמינה

ובכך מתורצים הפוסקים, כי מה שנאמר "לא תהיה אחרי רבים לרעות", הוא כלפי רוב של דיין אחד, שהוא "רוב פשוט", שאין הולכים אחריו לחייב את הנידון. ואילו מה שנאמר "אחרי רבים להטות", הוא בין לזכות ובין לחובה. אלא שכאמור, כדי לזכות די ברוב פשוט, בעוד שלחובה צריך רוב מיוחס.

ולכן, צריכים לפחות עשרים ושנים דיינים, כדי שאם אפילו תהיה "עדה מצלת" של עשרה דיינים, יוכל להיות הדין מוכרע לחיוב על פי שנים עשר דיינים מחייבין, כיון שיש בהם שני דיינים יתירים על המזכין, בנוסף על ה"עדה השופטת", והרי לנו עשרים ושנים. והרי הדין הוא שאין עושין

ב-ב

"אחרי רבים להטות" שהטייה לטובה היא על פי אחד, ובמחצה על מחצה לא יתקיים הפסוק, שאז אין הטייה לטובה. והמהר"ם שי"ף מוסיף דהוא הדין שלמדנו מהפסוק שהטייה לרעה על פי שנים, לכן אין עושין אלא בית דין נוטה. [ואם יהיו שנים עשר מחייבים ואחד עשרה מזכים, עיין בגמרא ושם יבואר].

ומשמע מדברי רש"י שהדין ש"אין ב"ד שקול" נאמר רק כאן בדיני נפשות, משום דרשות הכתובים אחרי רבים להטות וכו'. והקשו המפרשים שדין זה הוא על כל בית דין אפילו בב"ד של שלשה ונלמד בגמרא [ג ב] מן הפסוק [שמות כ"ג]: "לנטות אחרי רבים" — התורה אמרה עשה לך בית דין נוטה. וכן כתב שם רש"י ד"ה והתניא. ועיין רש"ש.

74. עיין הערה 58.

75. וטעמם יבואר בגמרא.

אזי שייך ציווי התורה שבמחייבין לא ילכו אחר הרוב, אבל אם גם במזכים לא הולכין אחר הרוב למה צריכה התורה לומר שלרעות אין הולכין אחר הרוב. וממילא מיותר הפסוק "אחרי רבים להטות".

ובדומה לזה כתב המהר"ם, דהקושיא היא מסברא שאם הכח של "לרעה" גרוע כל כך דאין הולכין אחריה אפילו כשהיא הרוב [ויצטרכו להוסיף דיינים כנ"ל] כל — שכן שאין הולכים אחריה כשהיא המיעוט, וממילא ילכו אחרי רוב המזכין. וממילא מיותר הפסוק "אחרי רבים להטות".

ה"יד רמה" מפרש את המשנה כפירוש המהר"ם שי"ף בדעת רש"י.

[ואם נגרוס בדברי רש"י "שאלו" במקום "שאפילו", הריהו ממש כפירוש ה"יד רמה", ודו"ק].

73. כן כתב רש"י. וכוונתו, שהרי למדנו מהפסוק

לידון בפני שלשה מומחין. והטעם יבואר בהמשך הסוגיא.

אך עדיין אין ביאור זה מובן, שאם כן, למה חילקם התנא לשנים, ובאופן שהסיפא מפרשת את הרישא? והרי היה לו לשנות "דיני ממונות", ויהיה מובן שהכוונה היא לגזילות וחבלות. או, שישנה רק "גזילות וחבלות". ולכן מבארת הגמרא:

וצריכא, הוצרך התנא לשנות את שניהן:

דאי תנא רק "דיני ממונות", הוה **אמינא**, היינו אומרים שאין הכוונה דוקא לגזילות וחבלות, אלא היינו אומרים **דאפילו הודאות והלואות** דנים בשלשה. לכן **תנא גזילות וחבלות**, להשמיענו שדוקא גזילות וחבלות נידונים בשלשה.

ואי תנא גזילות וחבלות בשלשה, ולא קתני דיני ממונות, הוה **אמינא** היינו אומרים שלא דוקא גזילות וחבלות, אלא **הוא הדין דאפילו הודאות והלואות** צריכים שלשה. ואם היה קשה לנו, למה שנה התנא דוקא גזילות וחבלות, היינו מתרצים: **והאי דקתני גזילות וחבלות**, שמביא אותנו לידי טעות שבא לשלול הודאות והלואות, היינו אומרים **כי משום דעיקר הדרשה שדיני ממונות בשלשה דכתיבי בתורה, מגזילות וחבלות כתיבי!** הרי הם כתובים בדיני גזילות וחבלות [כמו שיבואר לקמן], והתנא במשנה שונה את הדין הכתוב בתורה, ומשם נלמד לשאר דיני ממונות, ולכן שונה התנא גזילות וחבלות. ולפי סברא זו, היינו אומרים שגם

משה בעצת יתרו, ולא מצינו שתהיה שררה פחות מאחד על עשרה. לכן, רק אם ישנם בעיר מאתים ושלושים בני העיר, אפשר למנות מתוכם אחד מעשרה, ויהיו עשרים ושלושה דיינים.

גמרא

שנינו במשנה: דיני ממונות בשלשה, גזילות וחבלות בשלשה.

והניחה הגמרא ש"דיני ממונות" כוללים את כל דיני ממונות, ולכן היא מקשה: **אטו, וכי גזילות וחבלות, לאו דיני ממונות נינהו**, האם הם אינם דיני ממונות?! הרי הם בכלל דיני ממונות, ולמה חלקם התנא לשנים!?

ומתרצת הגמרא: **אמר רבי אבהו, מה הן דיני ממונות, קתני. והיינו, מה שאמרה המשנה "דיני ממונות"**, אין הכוונה לכללות דיני ממונות, אלא התנא במשנה מבאר את הרישא, ואומר כך: **מה הן דיני ממונות** שאמר התנא שהם נידונים בשלשה, דוקא **דיני גזילות וחבלות. אבל דיני הודאות והלואות, לא. אותם אין צורך לדונם בשלשה.**

"הודאות",⁽⁷⁶⁾ הן תביעות שבהן התובע טוען כנגד הנתבע שהוא הודה לו בפני שני עדים שחייב לו ממון, והנתבע כופר בכל. ו"הלואות", הן תביעות שהתובע טוען כי הנתבע לוו ממנו ממון, והנתבע כופר בכל. ובשתיהן סובר רבי אבהו שאינן צריכות

[ויבואר לקמן], והלואות — כופר הכל. ורש"י מקשה דא"כ היה צריך לומר הודאות וכפירות,

76. רש"י, ועוד פירש בשם יש מפרשים שהודאות הכוונה למודה במקצת מלשון הודאה

הודאות והלואות בשלשה.

ועתה, טרם שגמרה הגמרא להסביר מסקנת דבריה, היא מבארת את מה שאמרנו, שעיקר דין שלשה נאמר בגזילות וחבלות.

נאמר בתורה בפרשת שומר חנם [משפטים כב] "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור, אם לא ימצא הגנב, ונקרב בעל הבית אל האלהים [אל הדיינים, לדון עם השומר. רש"י] אם לא שלח ידו במלאכת רעהו [להישבע לו שלא שלח ידו בפקדון. רש"י]. על כל דברי פשע, על כל אבדה, אשר יאמר כי הוא זה, עד האלהים יבא דבר שניהם. אשר ירשעון אלהים, ישלם שנים לרעהו".

ה"אלהים" האמור בפרשה זו, הם הדיינים. (77) ודרשו חכמים (78) מכך ששלש פעמים נאמר "אלהים", ללמדנו שצריך לדון בשלשה דיינים.

ומעתה, גזילות, נאמר בהם שצריך לדון בשלשה, דכתיב "ונקרב בעל הבית אל האלהים", וכן נאמר שם עוד שתי פעמים "אלהים", והפרשה מדברת בענין שבעל הפקדון תבע את השומר על ששלח יד בפקדון ולקח אותו לעצמו, וזה הוי גזל.

וכן חבלות, עיקר דינם שצריכין שלשה מבואר ממשמעות התורה, שהרי סברא הוא,

מה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו, וכמו שבחבל בממונו, דהיינו גזילות, צריך שלשה, כן חבל בגופו צריך שלשה.

ועתה מבארת הגמרא את התירוק,

כיון שיכלנו לומר, שלכן שונה התנא גזילות וחבלות, משום שעיקר דין שלשה נאמר בהם, אבל באמת יהיה הדין כן גם בהודאות והלואות, לכן תנא, שונה התנא בנוסח הזה "דיני ממונות", כדי שנבין כי מה הן דיני ממונות — דוקא גזילות וחבלות. אבל הודאות והלואות, לא. אין להם דין זה. (79)

והיינו, רבי אבהו סובר שבמשנתנו שונה התנא רק דין של גזילות וחבלות בשלשה. והתנא בכפילות לשונו בא להדגיש ולמעט, שבהודאות והלואות אין הדין כן.

ומקשה הגמרא: ולמאי, לאיזה ענין אינו דומה דין הודאות והלאות, לגזילות וחבלות?

אי לימא, אם נאמר, דלא בעינן, שלא צריכין שלשה דיינים בהודאות והלואות, אלא אפשר לדון אותם בפני שני דיינים. זה לא יתכן!

שהרי, והאמר רבי אבהו בעצמו: שנים דיינים שדנו דיני ממונות, (80) לדברי חבל, לדעת כל התנאים, אף מי שסובר

שלשון זה שייך לומר בכפירה מול לשון של הודאה, ולמה אמרו הלואות.

77. כן תרגם אונקלוס. ועיין פירוש אבן עזרא על התורה [בראשית א א] "וטעם אלהים כמו מלך ובני אדם המתעסקים במשפט אלהים יקראו כן".

78. דף ג ב עיין שם סוגית הגמרא.

79. ולקמן מקשה הגמרא על רבי אבהו.

80. ובשגרת לשונו של רבי אבהו "דיני ממונות" בודאי הכוונה לכל דיני ממונות, אף בהודאות

וחבלות צריכים שלשה מומחין, וגם בהודאות והלואות צריכין שלשה, אלא שאינם צריכין להיות מומחין, דנה הגמרא בטעם ההבדל ביניהם:

מאי קסבר, מה סובר התנא במשנתנו, ששנה את הדין שבהודאות ובהלואות אין צריכין מומחין?

אי קסבר, אם הוא סובר כמו המאן דאמר **עירוב פרשיות כתוב כאן**,⁽⁸³⁾ שדיני הלואות, כתובים בפרשת שומרים [נתבאר בהערה],

ש"פשה" (81) עושים אפילו בשנים, **אין דיניהם דין!** והאין אפשר לומר שכונת התנא במשנתנו למעט הודאות והלואות מדין שלשה.

ומתרצת הגמרא: **אלא**, מוכרחים לומר, שכוונתו לומר, כי על אף שצריכים שלשה, **דלא בעינן** ששלשת הדיינים יהיו **מומחין**.⁽⁸²⁾

ועתה, לאחר שביארנו את דברי רבי אבהו, שלדבריו התנא במשנתנו סובר שבגזילות

כתבה התורה בפרשת שומר חנם [והובאו הפסוקים בפנים] "אשר יאמר כי הוא זה". ודרשו חז"ל [שבועות לט ב ובבא מציעא ה א] כי מה שנאמר "ונגש בעל הבית אל האלהים לשבועה", לא נאמר אלא כמודה במקצת התביעה וכופר בשאר התביעה. אבל אם כופר כל התביעה [כופר הכל], פטור משבועה.

והטעם ההבדל בין מודה במקצת וכופר הכל, הוא, שאם הוא כופר הכל אזי ישנה סיבה להאמינו, שהרי "חזקה אין אדם מעיז פניו לפני בעל חובו", ואם כפר הכל — הצדק אתו ואינו צריך אפילו לישבע, אבל מודה במקצת, ירדה התורה לסוף דעתו והוא חשוד שאינו רוצה ממש לכפור ובאמת הוא חייב הכל, אלא שאין לו עתה לפרוע, לכן מתפשר בינו לבין עצמו. ורוצה לפרוע עתה קצת, והשאר כופר כדי לדחות את הפרעון לזמן אחר. לכן אמרה התורה, נחייב אותו שבועה, שהרי אינו חשוד שרוצה לגזול, ואז יסוג לאחור ויודה בשאר התביעה. [ואם ישבע הריהו נאמן שחובו הוא רק במקצת].

סברא זאת "שאיין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו" ולכן כופר הכל פטור משבועה, שייכת בתובע ונתבע על תביעת הלואה, שהמלוה גמל חסד עם הלואה, ולכן אינו מעיז פניו לכפור הכל, אבל בשומר חנם, שהשומר הנתבע גמל חסד עם

והלואות, שהרי הסביר את דברי המשנה שאם היה שונה דיני ממונות הוה אמינא כל דיני ממונות ואפילו הודאות והלואות.

81. אפילו מי שסובר שלפשה [הגדרת פשה ודינה יבואר בדף ה] מספיק שנים, מכל מקום סובר שדין הוי בשלשה [רש"י], ואין כוונת הגמרא "דברי הכל" כל התנאים, שהרי ישנם תנאים הסוברים שדין הוי פחות משנים. ורש"י רצה לתרץ קושית תוס' מרמי בר חמא, עיי"ש בתוס'. ודו"ק [בנין שלמה].

82. רש"י פירש מומחין — סמוכין ונטלו רשות מנשיא לדון [עיי' דף ה א]. וצריך לומר שביאורו כאן הוא לפי ההוה אמינא שם בגמרא, אבל לפי המסקנא אין צריכין נטילת רשות בשביל לדון אלא כדי ליפטור מתשלומין עיי"ש. וכן משמע שם שאין צריכין סמיכה שהרי רב חייא ורב יוסף היו אחרי שהופסקה הסמיכה בישראל [עיי' גמרא י"ד א]. ועיי' בחידושי הגר"ד פוברסקי ובאילת השחר.

83. עירוב פרשיות

לפי שיטת רש"י. [דעת רבינו תם וריב"א מבוארים במסכת בבא קמא].

וקשה קושית ממה נפשך, או שיש לו לימוד גם לשלשה וגם למומחין, או שאין לו לימוד לא לשלשה ולא למומחין.

ומתרצת הגמרא: **לעולם, קסבר התנא של המשנה לפי רבי אבהו, עירוב פרשיות כתוב כאן. וברין הוא, דליבעי נמי מומחין,** כמו שצריכין שלשה מן התורה. **והאי דלא בעינן מומחין,** הסיבה שהמשנה ממעטת שלא צריכין מומחין בהודאות והלואות, הוא **משום דרבי חנינא,** מהטעם המבואר לקמן, שאמר רבי חנינא, שחכמים ביטלו דין התורה של דרישה וחקירה, כמו כן ביטלו את דין מומחין.⁽⁸⁴⁾ ושלשה הדיוטות שפוסקים את הדין, הם מורשים בשליחות חכמי ארץ ישראל לפסוק את הדין.⁽⁸⁶⁾

ולפיו נאמר שלש פעמים "אלהים" בדיני תביעת הלואות, ומשם נלמד שצריכין שלשה דיינים, אם כן קשה, **ליבעי נמי,** שיצריך גם שיהיו הדיינים **מומחין,** שהרי "אלהים" משמע לשון מומחין.⁽⁸⁴⁾ כי כמו שלמד דין שלשה מפרשה זו, כן נלמד דין מומחין מפרשה זו, ולמה אין צריכין מומחין. והרי כמו שלמדנו שיש צורך במומחין לגבי דין גזילות מפסוקים אלו [כמבואר לעיל], כן נלמד שצריכין מומחין בהודאות והלואות.

ומאידך, **אי קסבר,** אם הוא סובר כמו המאן דאמר **אין עירוב פרשיות כתוב כאן,** שדיני הלואות אינם כתובים בפרשת שומרים [נתבאר בהערה], ואז מובן למה אין צריכין מומחין, עדיין יקשה, **שלשה — למה לי?** מאיזה פסוק ידע שצריך שלשה.

פרשת הלואות נאמרה בפרשת שומר חנם. ומה שנאמר שם שלש פעמים אלהים, שמזה לומדים דין שלשה ודין מומחין, לימוד זה הוא גם על דיני הלואות. ואם סוברים אין עירוב פרשיות, אזי כתוב כאן רק דיני שומרים — ודיני גזילות [כמו שביארנו בגמרא], ורק בהם צריכין שלשה מומחין, אבל הודאות לא כתוב כאן, ואינו צריך לא שלשה ולא מומחין.

84. אלהים לשון שררה כמו [שמות ז] "ראה נתתיך אלהים לפרעה".

85. ויש כח ביד חכמים לבטל דין תורה בדיני ממונות, מהטעם של "הפקר בית דין הפקר", כמו שמבואר במסכת גיטין [לו ב] ובעוד מקומות. וכן כתב הר"ן.

86. ויבואר בדף ג א בתוס' ד"ה שלא. ובטור ["חושן המשפט סימן א] שבזמן הזה אנו

התובע, ששמר לו שורו בחנם, לא שייכת סברא זו ומעיו פניו. ואם כן קשה למה כתבה התורה דין זה שחייבים שבועה רק במודה במקצת בשומר חנם?

לכן סובר המאן דאמר עירוב פרשיות, שבאמת פסוק זה של "אשר יאמר כי הוא זה" התערבב בתוך פרשת שומר חנם, והוא שייך לפרשת [שם]: "אם כסף תלוה את עמי" היינו בפרשת הלואות, ואינו שייך לדין שומר חנם, ושומר חנם נשבע אפילו בכופר הכל.

ויש מאן דאמר הסובר אין עירוב פרשיות, ולדעתו גם בשומרים צריכין הודאה במקצת וכפירה במקצת. כגון שיתבענו שלש פרות, על אחת מודה, על השניה כופר, ועל השלישית טוען טענת גנבה או אבדה ודוגמתן, ורק אז חייב שבועה, מגזירת הכתוב.

ולדעתם, כתב הר"ן, הדין שבהלואות צריכין הודאה במקצת, נלמד מפקודין.

ולענינינו — אם סוברים עירוב פרשיות, הרי

העדים ויבדקו, ושמא לא יכוונו עדותן, ויפסיד המלוה, ומחמת חשש זה לא ירצה להלוות כסף.⁽¹⁾

ומאותו הטעם ביטלו גם את הצורך בבית דין של מומחין, משום נעילת דלת, כדי שהמלוה לא יחשוש שמא יכפור הלוה, והוא לא ימצא שלשה מומחין לדונו, וימנע מלהלוות.

ולכן, אמר רבי אבהו, כי אכן צריכין שלשה ומומחין מן התורה מטעם עירוב פרשיות, אלא שחכמים ביטלו את דין מומחין.

ומקשה הגמרא: **אלא מעתה**, אם כדברין, שדיינים הדיוטות דנים היות והם קבלו רשות לדון דיני הודאות והלואות, הרי הם כדיינים מומחין, והדין הוא⁽²⁾ שדיינים מומחים שטעו בפסק הדין אינם משלמים מממונם למי שהפסידוהו. ואם כן קשה, **טעו** ההדיוטות, **לא ישלמו!** ומדוע הדין הוא

דאמר רבי הנינא: דבר תורה, מן התורה, אחד דיני ממונות, כל דיני ממונות, הן גזילות וחבלות והן הודאות והלואות, ואחד דיני נפשות, צריכים העדים להיחקר בדרישה, לדרוש היטב את העדים שימצאו עדותם מכוונת [תואמת], וכן צריכים העדים להיבדק בחקירה, באיזה יום ושעה ומקום מדויקים.⁽⁸⁷⁾

א-ג שנאמר: "מכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת. משפט אחד יהיה לכם". לימדה התורה, בהיקש של אדם המכה בהמה לאדם ההורג אדם, שכמו באדם ההורג אדם צריך שתהא דרישה וחקירה של העדים בדינו, שנאמר בדיני נפשות (דברים יג) "ודרשת וחקרת", כך גם בדיני ממונות.

ומה טעם אמרו חכמים, שבדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה? כרי שלא תנעול דלת בפני לוויין. שלא יחשוש המלוה שמא אם יכפור הלוה, והוא יביא עדים נגדו, ייחקרו

שיש חולקין על דין זה, וסוברים שעדותן כשרה. ולכאורה משמע מדברי הגמרא כמו בעל התרומות. כי אם נאמר שעדותם בטלה עדיין תהיה נעילת דלת, אם ב"ד יחקרו אותם והעדים יטעו ולא תהא עדותן מכוונת. ויש ליישב, שמכל מקום יודע המלוה שהב"ד לא יחקרו, וממילא לא יטעו, ולכן אין נעילת דלת.

2. הר"ן מבאר שרש"י סובר שכל הדיינים הכשרים מן התורה, פטורים לשלם לעולם, כי אין למעלה מהם. ועיין בהערה 15 בתוס' ה"ע"ב. והמאירי מבאר שהמקשה לא החליט שהדין הוא כן ששלשה מומחין פטורים לשלם [כי יש בזה כמה דעות בסוגיות הגמרא דף ה' ודף ל"ג] אלא שואל בדרך משא ומתן. שהמקשן סבור כן.

שלוחים של חכמי הדור שבימי חז"ל. [ובחדושי הרמב"ן [יכמות דף מו] סובר דיתכן שמן התורה אף הדיוטות דנין בשלוחותיהו. וכן כתב בנתיבות [סימן א] אלא שחכמים לא רצו למסור שליחות אלא במקום של נעילת דלת].

87. עיין ביאורם בדף ל"ב.

1. בענין דרישה וחקירה בשאר דיני ממונות עיין בתוס'.

כתב הרמב"ם (פ"ג מהל' עדות הל"ג): "אף על פי שאין עדי ממונות צריכין דרישה וחקירה — אם הכחישו העדים זה את זה בחקירות או בדרישות עדותן בטלה".

וכתב בעל התרומות (שער כ"ט ח"ד סי' א')